

Rätten till daglig verksamhet

– en social investering för
delaktighet och utveckling

Innehållsförteckning

Inledning	3
1. Lagens och konventionens utgångspunkter	3
2. Insatsens utveckling över tid	4
3. Utmaningar i dagens system	5
4. Fler värden med insatsen	8
5. Vårdföretagarnas förslag	10
Sammanfattning	12
Referenser	12

Rätten till daglig verksamhet – en social investering för delaktighet och utveckling

Författare: Johan Lahne och Patrik Silverudd

Layout: Elin Oskarsson

Kontakt: johan.lahne@vadforetagarna.se

| | **Vårdföretagarna**

Inledning

Daglig verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), är en insats för personer med intellektuell funktionsnedsättning eller autism. Syftet med insatsen är att stärka individens möjligheter att delta i samhället, utvecklas och uppleva meningsfullhet i vardagen. För vuxna mellan 23–64 år är daglig verksamhet den vanligaste LSS-insatsen.

LSS syftar till att säkerställa goda levnadsvillkor och delaktighet i samhället. Flera partier i riksdagen vill göra FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning till svensk lag. Men glappet mellan ambitioner och verklighet är stort och blir allt större, för dem som omfattas av LSS. Daglig verksamhet är ett tydligt exempel på detta.

Det förekommer idag stora skillnader i tillämpningen mellan landets kommuner. Var du bor avgör om du får en insats eller inte. Men var du bor avgör inte bara om du får en insats eller ej, utan också om det finns möjlighet att välja vilken typ av daglig verksamhet man vill delta i.

Många kommuner har valt att enbart tillåta kommunala dagliga verksamheter, med ett begränsat utbud. Även mellan kommuner där det finns privata alternativ råder stora skillnader, vilka som får insatsen och i ersättningsnivå och i huruvida ersättningen justeras upp i takt med kostnadsökningarna på arbetsmarknaden.

Det gäller, kort sagt, att bo i rätt kommun för att få tillgång till daglig verksamhet med god kvalitet och utgångspunkt i den enskilde.

Daglig verksamhet är en social investering, som gynnar både individen och samhället. Rätten till daglig verksamhet fastslås i LSS, men givet den bristande jämlikheten över landet är det uppenbart att rätten behöver stärkas.

1. Lagens och konventionens utgångspunkter

LSS – en rättighetslag

LSS är en rättighetslag som ska säkerställa goda levnadsvillkor och delaktighet i samhällslivet. I förarbetena betonas att daglig verksamhet ska bidra till personlig utveckling och gemenskap samt i möjligaste mån stärka möjligheterna till arbete. [1]

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

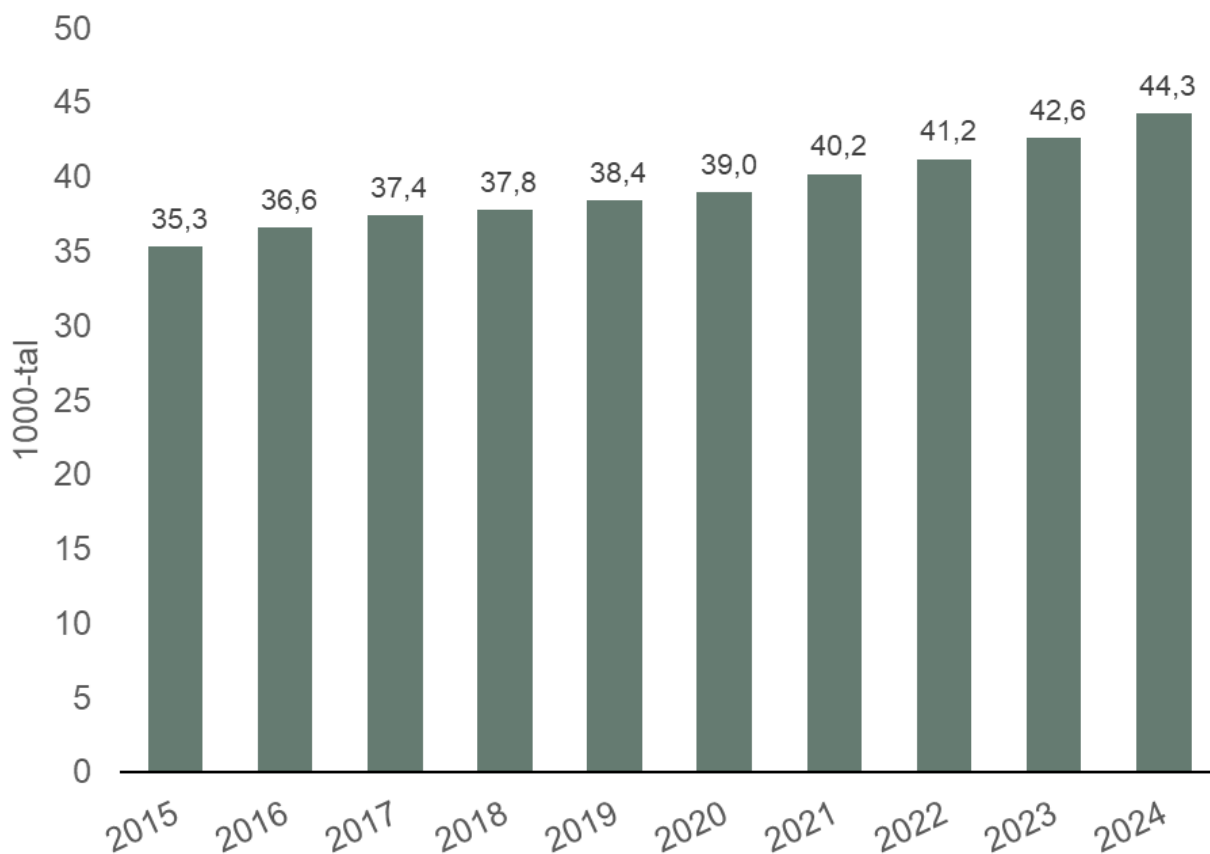
Sverige har ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD). Artikel 27 fastslår rätten till arbete på samma villkor som andra. Artikel 19 understryker rätten att leva självständigt och delta i samhällslivet. [2]

2. Insatsens utveckling över tid

Fler får insatsen daglig verksamhet

Socialstyrelsens statistik visar att drygt 44 000 personer hade daglig verksamhet i oktober 2024. Sedan 2015 antalet som har rätt till daglig verksamhet ökat med drygt 9 000 individer.

Diagram 1 Antal insatser inom daglig verksamhet (LSS) i riket perioden 2015–2024

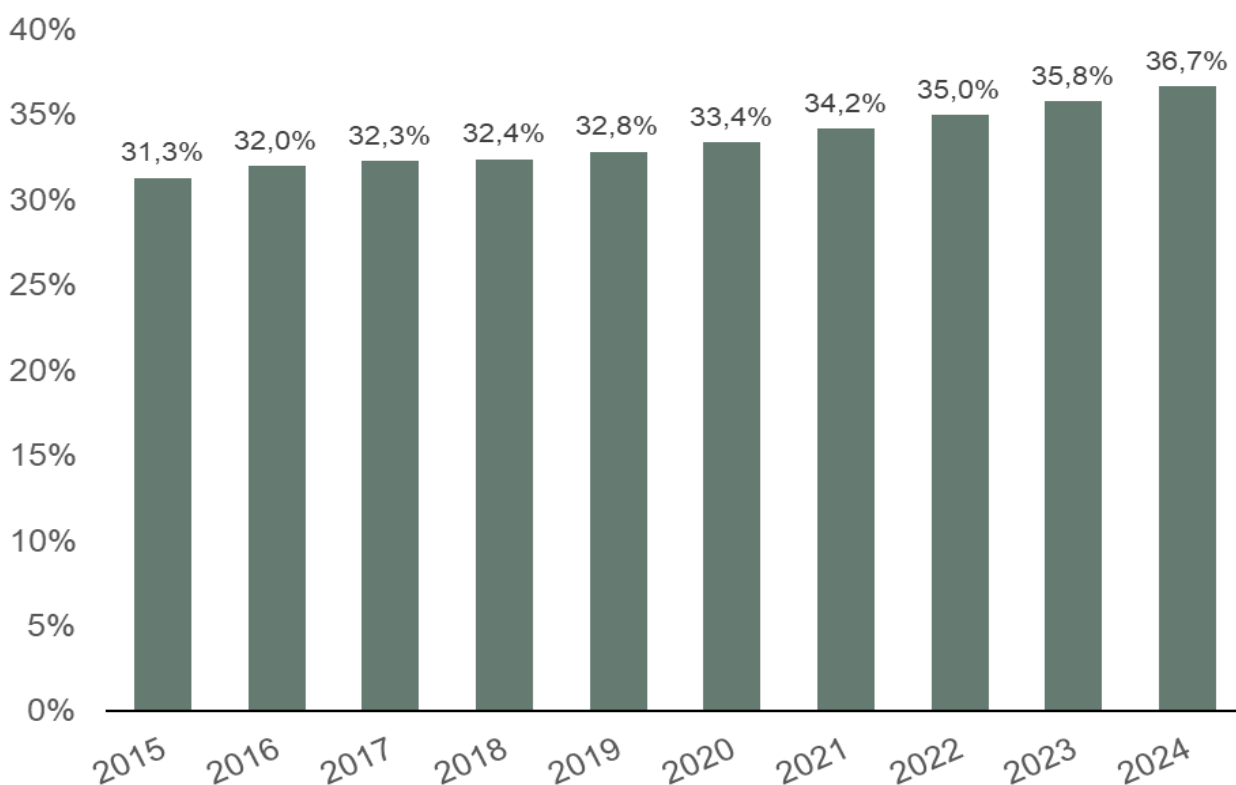
Källa: Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2015–2024 (Socialstyrelsen)

Även andelen ökar

Daglig verksamhet har ökat som andel av totala antalet LSS insatser, från drygt 31 procent till strax över 36 procent. Utvecklingen kan inte förklaras av att andra insatser

beviljas i mindre omfattning eller får stå tillbaka för daglig verksamhet, även om de inte är substitut för varandra. Tvärtom har antalet särskilda boendeinsatser enligt LSS ökat under samma period. Fler LSS-berättigade än tidigare beviljas insatsen daglig verksamhet.

Diagram 2 Insatser inom daglig verksamhet (LSS) som andel av samtliga LSS-insatser i riket perioden 2015-2014

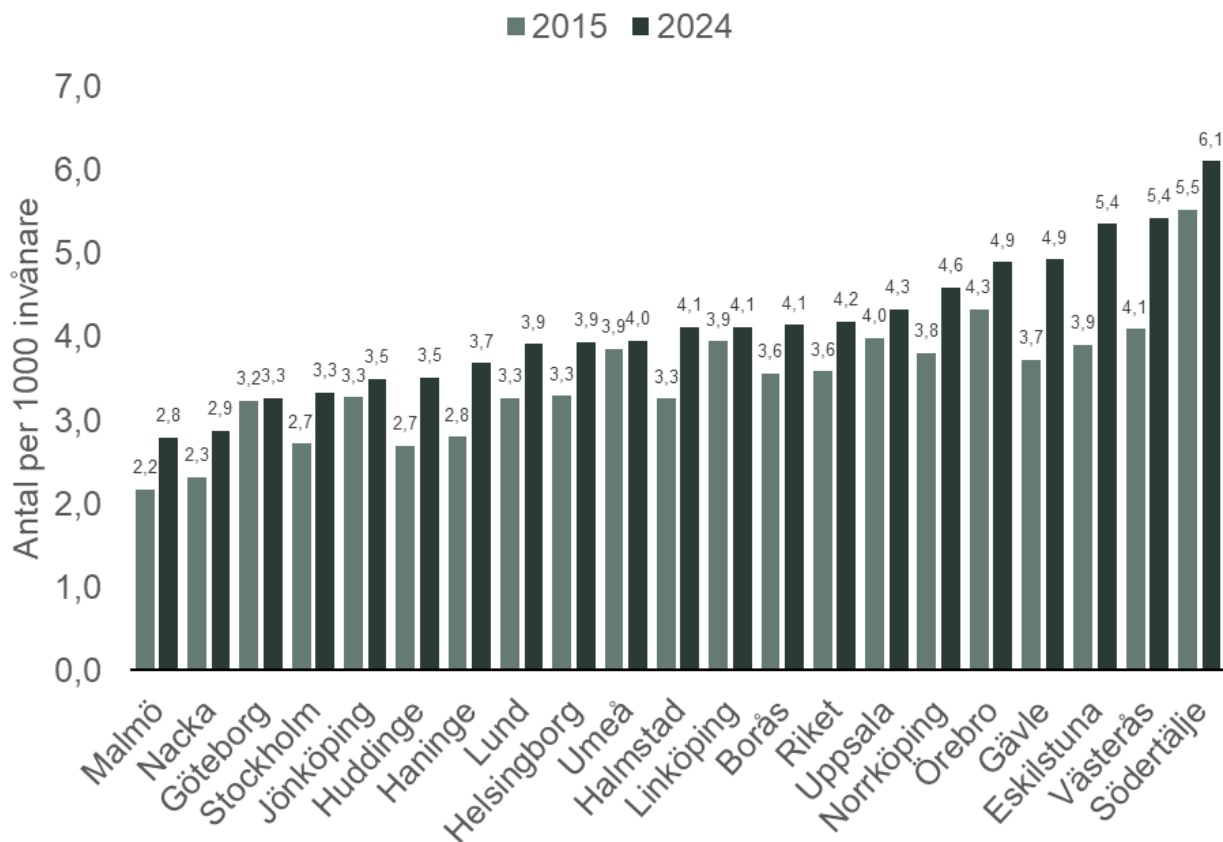
3. Utmaningar i dagens system

Ojämlighet – stora skillnader mellan kommuner

Både antalet personer som får daglig verksamhet och andelen som beviljas insatsen har ökat i landet som helhet. Men bakom den nationella utvecklingen döljer sig mycket stora skillnader mellan kommunerna. Skillnaderna gäller både rätten att beviljas insatsen, möjligheten att välja verksamhet, ersättningsnivåerna till utförarna och nivån på den habiliteringsersättning som ges till den som deltar i daglig verksamhet.

När landets samtliga kommuner jämförs framträder betydande variationer. Det skulle delvis kunna förklaras av lokala förutsättningar i mindre kommuner. Men även bland Sveriges tjugo största kommuner är skillnaderna stora – något som understryker att ojämlikheten inte enbart beror på kommunstorlek eller lokala förhållanden.

Diagram 3 Antal insatser inom daglig verksamhet (LSS) per 1000 invånare i landets 20 största kommuner och riket 2015 och 2024

Källa: Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2015 & 2024 (Socialstyrelsen) och Befolkningsstatistik (SCB)

Tre gånger vanligare i Södertälje än i Malmö

I Södertälje är det tre gånger vanligare att man beviljas insatsen daglig verksamhet än om man bor i Malmö. Antalet insatser har ökat i samtliga av de tjugo största kommunerna men ökningarna har varierat kraftigt under de senaste tio åren. I Göteborg har insatserna legat på en i stort sett konstant nivå, mellan 3,2 och 3,3 insatser per 1 000 invånare. Stockholm har under samma period kommit ikapp – från 2,7 till ungefär samma nivå som Göteborg i dag. Den nuvarande nivån i båda storstäderna motsvarar dock den nivå som Helsingborg och Lund hade redan för tio år sedan.

Det finns anledning att undersöka vilka lokalpolitiska beslut och reformer som gjort insatsen daglig verksamhet tillgänglig för fler LSS-berättigade, varför vissa kommuner ökat mer än andra och varför skillnaderna mellan kommunerna kvarstår.

Såväl kommuner som statliga myndigheter brister i uppföljning och stöd

Endast 14 procent av kommunerna har rutiner för att pröva möjligheten till arbete eller praktik årligen, vilket gör det svårt att uppskatta hur många som går från daglig verksamhet till annat arbete. [4] Socialstyrelsen har ändå konstaterat att det är få personer som övergår från daglig verksamhet till arbete: "Den låga andelen varaktiga övergångar är anmärkningsvärd, i synnerhet då förekomsten av rutiner för att pröva arbetsförmåga är låg liksom samverkansöverenskommelser med Arbetsförmedling och Försäkringskassan." [5] Det är även Vårdföretagarnas medlemsföretags erfarenhet att stödet från exempelvis Arbetsförmedlingen är otillräckligt.

Bristande flexibilitet vid övergång till arbete eller studier

I de flesta fall skrivs en individ ut från daglig verksamhet när hen vill prova arbete eller studier. Om försöket misslyckas riskerar individen att stå helt utan stöd. Det kan därefter ta lång tid innan man får ett nytt (kommunalt) beslut om daglig verksamhet. För den enskilde kan denna risk bidra till att man inte vågar försöka.

Ekonomiska incitament som motverkar syftet

I flera kommuner ges lägre ersättning när utförare ordnar praktikplatser, vilket försvårar stödet till individen. Det finns också exempel där utförare inte får någon ersättning alls om deltagandet i en daglig verksamhet understiger tio timmar per vecka – en modell som riskerar att slå ut verksamheter och minska mångfalden av utförare.

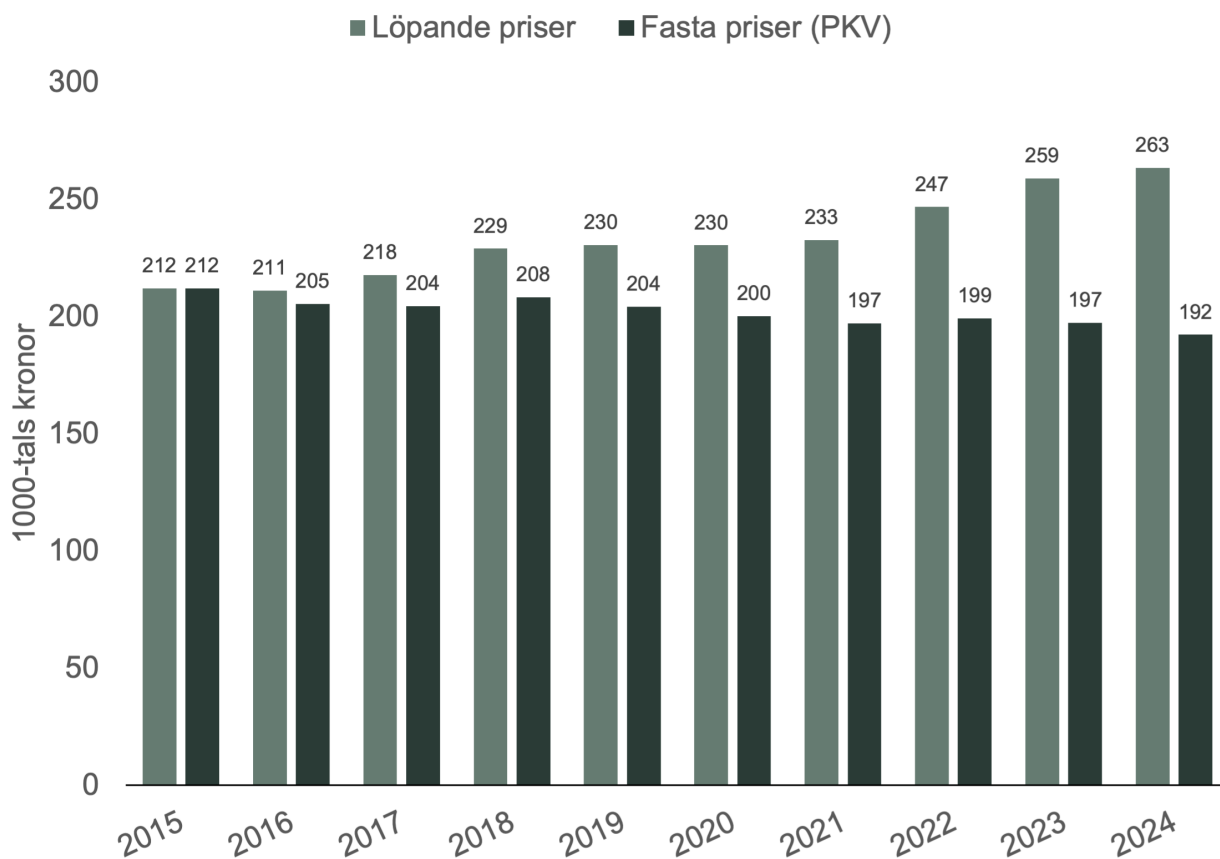
De ersättningsmodeller som låter ersättning utebli eller minska kraftigt om deltagaren har praktik eller är frånvarande under perioder av psykisk ohälsa gör det mycket svårt att finansiera verksamheten på ett hållbart sätt. Det drabbar särskilt arbetsinriktade verksamheter och de som vänder sig till personer med autism utan intellektuell funktionsnedsättning, där frånvaro eller växling mellan praktik och verksamhet är en naturlig del av individens utveckling.

Det kan tyckas rimligt att ersättning enbart ska betalas ut efter faktiskt deltagande. Men en individs förmåga och ibland motivation att delta kan skifta över tid – alldeles oavsett kvaliteten på verksamheten. Verksamheter som drivs i privat regi får mycket svårt att klara sig ekonomiskt med så oförutsägbara villkor.

Urholkade resurser över tid

Kostnaden per insats inom daglig verksamhet har ökat från 212 000 kronor till 263 000 kronor per år under perioden 2015-2024, se diagram 4. Trots detta har de reala resurserna per insats (kostnaden per insats i fasta priser) inom daglig verksamhet minskat över tid. Skälet är att ersättningen per insats inte har följt löne- och kostnadsutvecklingen. Detta leder till att det blir allt svårare att bedriva verksamhet och upprätthålla kvaliteten inom daglig verksamhet över tid.

Diagram 4 Kostnaden per insats inom daglig verksamhet (LSS) i riket perioden 2015–2024

Källa: Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2015- 2024 (Socialstyrelsen) & Räkenskapssammandrag för kommuner (SCB)

4. Fler värden med insatsen

Daglig verksamhet motverkar ofrivillig ensamhet

Enligt Socialstyrelsen syftar flera av insatserna enligt SoL och LSS direkt till att bryta isolering och ofrivillig ensamhet [6]. Det gäller inte minst daglig verksamhet enligt LSS. Minskad tillgång till stöd innebär med andra ord ökad risk för isolering och ofrivillig ensamhet. Detta ska sättas i relation till de pågående, nationella satsningarna för att motverka ofrivillig ensamhet. När kommuner begränsar insatsen motverkas riksdagens och regeringens uttalade mål att bryta ensamhet bland utsatta grupper – en satsning som även fått särskilda statsbidrag. [7]

Det finns idag ingen formell regel eller lag som säger att daglig verksamhet ska avslutas vid en särskild ålder. Högsta Förvaltningsdomstolen har i en dom [8] slagit fast att daglig verksamhet i första hand är till för personer i yrkesverksam ålder, men att insatsen även kan beviljas för personer som uppnått pensionsålder om syftet är att motverka isolering/passivitet.

Regelverken i kommunerna kan idag se olika ut. Ofta har man ett bestämt åldersspann – 18–65 alternativt 18–67, eller en skrivning om att daglig verksamhet ska vara till för den som är i yrkesverksam ålder. För att motverka isolering vore det rimligare att kommunerna utgår från den enskildes behov och möjliggör att bibehålla daglig verksamhet även efter vad som betraktas som pensionsålder. Andelen 65 år eller äldre med rätt till daglig verksamhet är mindre än en halv procent.

Ge unga möjlighet att växa – med daglig verksamhet som leder vidare

Många unga som står utanför skolan eller arbetslivet behöver stöd, struktur och meningsfulla aktiviteter i vardagen. Trots det är tillgången till daglig verksamhet för personer under 18 år idag mycket begränsad. Det innebär att de som fallit igenom skolsystemet riskerar att hamna helt utanför både utbildning och gemenskap.

Daglig verksamhet kan vara ett viktigt steg för att återfå motivation och framtidstro – men den måste utformas på rätt sätt. För yngre personer bör insatsen i första hand syfta till att skapa vägar tillbaka till studier och utbildning. Med rätt stöd kan fler unga hitta tillbaka till lärandet, fullfölja sin skolgång och på sikt ta steget vidare till arbete.

I dag saknas ofta den arbetsinriktning och flexibilitet som krävs. Unga får sällan möjlighet att prova på studier eller arbete som en del av sin utveckling, vilket i praktiken stänger dörren till självbestämmande och självförsörjning.

För att stärka den enskildes möjligheter behöver daglig verksamhet göras mer flexibel och ha ett tydligt fokus på utbildning och arbete – och vara tillgänglig även för personer under 18 år. Yrkesverksam ålder bör i sammanhanget räknas från 15 år, då många avslutar grundskolan.

Det är en investering i unga människors framtid – och i ett inkluderande samhälle där alla får möjlighet att växa, lära och delta.

Daglig verksamhet som social investering

En samhällsekonomisk analys från FUB och Payoff visar att samhället går miste om ett värde på över 5 miljarder kronor årligen när insatser enligt LSS inte ges i den omfattning och kvalitet som behövs. [10]

Daglig verksamhet bör därmed inte ses som en kostnadspost, utan en social investering som:

- stärker individens möjligheter att utvecklas och bidra
- minskar risk för isolering, psykisk ohälsa och ensamhet
- frigör tid och minskar oro för anhöriga vilket minskar behovet av sjukskrivningar och möjliggör att kunna arbeta och försörja sig själva och sina familjer.
- på sikt kan underlätta övergångar till arbete

Brukarnas självbestämmande är begränsat

Trots att självbestämmande är en grundläggande princip i LSS, har endast 34 kommuner infört valfrihetssystem (LOV) inom daglig verksamhet [11]. Det innebär att majoriteten av personer med funktionsnedsättning saknar reella möjligheter att välja en verksamhet som passar deras behov, intressen och livssituation. Detsaknas idag dessutom en nationell överblick över vilka kommuner som erbjuder alternativ till kommunalt driven daglig verksamhet.

För att den enskilde ska ha en reell möjlighet att påverka sin vardag krävs att valmöjligheter finns – och att information om möjligheten att välja är lättillgänglig. Självbestämmande handlar inte bara om att välja mellan olika verksamheter, utan om att kunna forma ett liv som är meningsfullt, utvecklande och i linje med individens egna mål. Därför måste fler kommuner erbjuda valfrihet och aktivt stödja individens rätt att välja.

5. Vårdföretagarnas förslag

1. Rätt att behålla daglig verksamhet vid prövning av arbete eller studier

Ingen ska riskera att stå utan insats för att man vill prova något nytt. Därför bör personer som deltar i daglig verksamhet ha rätt att behålla sin plats under en övergångsperiod när de testar arbete eller studier. På så sätt kan stödet finnas kvar medan man prövar sina möjligheter.

Rätten till daglig verksamhet bör kvarstå i upp till två år under en sådan prövotid. Det skapar trygghet för individen att våga ta steget vidare, samtidigt som det finns en ordnad reträttväg om det nya inte fungerar. Det minskar också byråkratiska hinder och underlättar vägen till arbete eller studier.

2. Nationell likvärdighet

LSS är en rättighetslag. Ändå varierar tillgången till daglig verksamhet kraftigt mellan olika kommuner. Det är orimligt att rätten till stöd avgörs av var man bor.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) bör få i uppdrag att följa upp att kommunerna lever upp till lagen – både när det gäller likvärdiga bedömningar av behov och att besluten faktiskt verkställs. På så vis kan tillgången till daglig verksamhet bli mer jämlik över landet.

3. Indexreglera ersättningen – på riktigt

Ersättningen för de som tillhandahåller daglig verksamhet skiljer sig markant över landet. Detta gäller även hur man från kommunernas sida hanterar framför allt justering av ersättningarna mellan åren. Det omsorgsprisindex som Sveriges Kommuner och Regioner tar fram årligen borde användas av samtliga kommuner och inte enbart vissa.

4. Daglig verksamhet som social investering

Erkänn daglig verksamhet som en social investering som minskar ensamhet, stärker delaktighet och ger samhällsekonomiska vinster i form av minskad sjukfrånvaro och ökad arbetsförmåga även hos anhöriga.

5. Rätt att ha kvar daglig verksamhet även efter 67

Det är orimligt att äldre personer med funktionsnedsättning förlorar en insats som ger gemenskap, struktur och livskvalitet. Kommunerna bör därför möjliggöra fortsatt deltagande i daglig verksamhet efter 67 års ålder, utifrån individuella behov. På så sätt kan fler få behålla ett stöd som bryter ensamhet och stärker hälsan – i linje med statens mål att motverka ofrivillig ensamhet.

6. Erbjud även unga daglig verksamhet – men med flexibilitet och arbetsfokus

Alla unga, oavsett skolgång, ska ha rätt att forma sin framtid utifrån egna förutsättningar och mål. För att stärka den enskildes rättigheter bör daglig verksamhet utformas med större flexibilitet och arbetsfokus – och vara tillgänglig även för personer under 18 år.

7. Garanti för självbestämmande inom daglig verksamhet

Alla som har rätt till daglig verksamhet ska också ha rätt att välja en verksamhet som passar deras behov och önskemål – oavsett om den drivs av kommunen eller av en annan aktör. Därför bör kommuner vara skyldiga att tillåta andra utförare att etablera och driva daglig verksamhet.

En sådan garanti skulle stärka den enskildes självbestämmande, öka mångfalden av verksamheter och bidra till bättre kvalitet genom att olika aktörer får möjlighet att utveckla verksamheter utifrån brukarnas behov. Självbestämmande är inte en princip på papper – det är en rättighet som måste kunna utövas i praktiken.

Sammanfattning

Daglig verksamhet är en rättighetsbaserad insats som skapar delaktighet, gemenskap och utveckling. Men ojämlikhet mellan kommuner, bristande flexibilitet och felaktiga ekonomiska incitament urholkar syftet.

Med en nationell samordning och en syn på daglig verksamhet som en investering i människor och samhälle kan fler nå sin fulla potential – vilket gynnar hela vårt samhälle. Både mänskligt och ekonomiskt.

Referenser

- [1] Prop. 1992/93:159, Stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- [2] FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, särskilt artikel 19 och 27
- [3] Socialstyrelsen (2024), Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade
- [4] Socialstyrelsen (2019), Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning – Lägesrapport
- [5] <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ny-rapport-fa-funktionshindrade-far-jobb-efter-daglig-verksamhet>
- [6] <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2024-3-8994.pdf>
- [7] Regeringskansliet (2023), Handlingsplan mot ofrivillig ensamhet
- [8] HFD 2014:41 "Rätten till daglig verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade upphör vid 67 års ålder."
- [9] Socialstyrelsen (2014), Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade
- [10] FUB/Payoff (2024), Samhällsekonomiska vinster av behovsanpassade LSS-insatser
- [11] [Upphandlingsmyndighetens Hitta LOV-uppdrag](#)